

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

A szakvélemény címe: Grafika mű felhasználásának jogszerűsége

Ügyszám: **SZJSZT -27/14**

A szakvélemény szövege

A hatóság által feltett kérdések:

1. A feljelentésben szereplő M. Kiadó által 1985-ben kiadott 1. sz. könyv és a benne szereplő illusztrációk szerzői jogi védelemben részesülnek-e?
2. A szerzői jogoknak kik, illetve mely szervek a jogosultjai?
3. Az esetleges szerzői jogi jogsértések mely cselekményekben nyilvánulnak meg?
4. A szerzői jogi sértés fennállása esetén azzal az elkövető mely személyeknek, szervezeteknek milyen összegű vagyoni hátrányt okozott?
5. A feljelentésben szereplő, 2. sz. könyvben összesen 21 tétel alatt felsorolt műről megállapítható-e az, hogy az jogsértő módon felhasznált és torzított az 1. sz. könyvben szereplő 21 műhöz képest?
6. Megállapítható-e, hogy a feljelentésben felsorolt 21 tétel az M. Kiadó által 1985-ben kiadott 1. sz. könyv illusztrációi alapján készült?
7. Amennyiben az 5. és 6. kérdésre igen választ ad a Szakértő testület, akkor terjessze ki a szakértő véleményt arra is, hogy az illusztrációk egyszerű rajzmásolatok, vagy pedig milyen mértékű változása történt meg a grafikáknak az eredeti műhöz képest?
8. Amennyiben erre a kérdésre is igenlő választ ad a Szakértő Testület, úgy a változtatás mértékét (százalékban) is jelölje meg. A változtatás mértéke megvalósítja-e a jogsértést?
9. A szakértő egyéb észrevételei.

Az eljáró tanács szakértői véleménye:

Az eljáró tanács az érdemi válasz megadása előtt előzetesen jelzi, hogy bár mind az M. Kiadó által 1985-ben kiadott 1. számú, mind az S. Kiadó által 2012-ben kiadott 2. sz. könyvben (a továbbiakban: 1985-ös, illetve 2012-es könyvváltozat) szereplő irodalmi alkotások szerzői jogilag védett műnek minősülnek, e jogok vizsgálatával az eljáró tanács – mivel azok a megkeresés alapjául szolgáló ügyben sem kérdésesek – nem foglalkozott, válaszait ezért a továbbiakban minden esetben az illusztrációkra vonatkoznak.

Ad 1.

A 1985-ös könyvváltozatban szereplő irodalmi, valamint grafikai művek mindegyike egyéni-eredeti jellegű alkotás, amelyek a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: 'Szjt.') 1. § (3) bekezdése alapján szerzői jogi védelemben részesülnek.

Ad 2.

A megkeresés tárgyává tett illusztrációk mindegyike néhai W. Á. alkotása. Az Szjt. 9. § (4) bekezdése alapján a szerzőt megillető vagyoni jogok örökölhettek, róluk halál esetére rendelkezni lehet. A szerzői vagyoni jogok öröklésére egyébként a Ptk. szabályai irányadóak. Az ügyben a Szakértői Testület részére megküldött iratok között található hagyatékátadó végzés alapján néhai W. Á. jogutódjai az örökagyót megillető mindenkori szerzői jogok és jogdíjak tekintetében W. A., W. Á. és W. K., az örökagyó gyermekei, W. Á.-né Sz. K., az örökagyó túlélő házastársának haszonélvezeti jogával terhelten.

Szerzői jogok öröklése esetén a felhasználásra vonatkozóan mind a bírói gyakorlat (BH 1972.7096.), mind a szakirodalom [Petrik Ferenc (szerk.): A szerzői jog, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 72. o.; Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez, Wolters Kluwer Complex Kiadó, 2014. 125. o.] álláspontja egységes: arra akár a haszonélvezőtől, akár az állagörököstől kérhet a felhasználó engedélyt, mivel azonban jogdíjra csak a haszonélvező jogosult, a felhasználás lényeges tartalmi elemét képező díj mértékéről csak a haszonélvezővel lehet megállapodni.

Ad 3.

Abban az esetben, ha a 2012-es könyvváltozat kiadója nem kérte meg az 1985-ös változatban szereplő illusztrációk többszörözéséhez és terjesztéséhez (Szjt. 18. § és 23. §) szükséges felhasználási engedélyt – ami az eljáró tanács részére megküldött dokumentumok alapján nagy valószínűséggel megállapítható – ezzel a mulasztásával megsértette a jogutódok engedélyezéshez fűződő kizárólagos jogát. Elméletileg elképzelhető lenne az is, hogy az 1985-ös könyvváltozat kiadását jegyző M. Kiadó rendelkezne ezen, újrakiadáshoz fűződő engedélyezési jogokkal, azonban a kiadó ügyvédje által írt, 2014. június 13-án kelt megkeresésre adott válasz alapján a kiadó nem tekinti magát e jogok jogosultjának.

A többszörözés és terjesztés vagyoni jogosultságai mellett a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk összevetése esetében az átdolgozás (Szjt. 29. §) vagyoni jogának sérelme merülhet fel. Az eljáró tanács álláspontja szerint azonban önmagában az a tény, hogy ezen illusztráció esetében a 2012-es könyvváltozatban az 1985-ös könyvváltozatban szereplő illusztrációnak csupán egy részlete került felhasználásra, nem támasztja alá, hogy a felhasználó a művön fennálló átdolgozási jogot megsértette volna: bár kétségtelen, hogy az eredeti illusztrációból kiragadott részlet (főként az 1985-ös, komplexebb képvislágú illusztrációból „belógó” elemek – az oldalt álló idős asszony karja, illetve az ábrázolt fiatal pár előtt álló férfi sapkája – eltüntetése révén) csekély mértékben megváltoztatásra került, a változtatás mértéke nem éri el azt a szintet, hogy az eredeti műből származó új műalkotásról lehessen beszélni.

Az Szjt. 14. § (1) bekezdése szerint „A szerző halála után az e törvényben szabályozott személyhez fűződő jog megsértése miatt a védelmi időn (31. §) belül az léphet fel, akit a szerző irodalmi, tudományos vagy művészi hagyatékának gondozásával megbízott - ilyennek hiányában pedig vagy ha a megbízott nem intézkedik, az, aki a szerzői vagyoni jogokat öröklési jogcímen megszerezte.”

Fentiekre tekintettel az eljáró tanács vizsgálat tárgyává tette azt is, sérült-e a szerző Szjt. 13. §-a szerinti, a mű egységének védelméhez fűződő jogosultsága („A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.”) a 2012-es könyvváltozatban található illusztrációk felhasználása során.

Az 1985-ös és 2012-es könyvváltozat illusztrációinak összevetése során az eljáró tanács az alábbi eltéréseket észlelte:

- az 1985-ös trilógia egyes köteteinek rajzai a 2012-es könyvváltozatban összevonásra kerültek;
- az illusztrációk az 2012-es könyvváltozatban csekély mértékben nagyított formában kerültek felhasználásra;
- a 2012-es könyvváltozat borítóján a könyv szerzőjének, címének és kiadójának tipográfiai feltüntetése eltérő;
- a belső illusztrációk esetében úgy járt el a kötet újratervezője, hogy nem vette figyelembe az eredeti illusztrációk és szöveghasználat eredeti egységét;
- egyes illusztrációkhoz a 2012-es könyvváltozat fejezetcím megjelöléseket alkalmaz;
- az illusztrációkat a 2012-es könyvváltozatban keret szegélyezi;
- a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk esetében a 2012-es könyvváltozat mindössze az 1985-ös könyvváltozatban szereplő grafika egy részét tartalmazza (ld. feljebb).

Az eljáró tanács az összevetést követően megvizsgálta, hogy a fent felsorolt változtatások jellegükből, mértékükből következően a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesnek minősülhetnek-e.

Az eljáró tanács álláspontja szerint az a tény, hogy az 1985-ös trilógia harmadik részét tartalmazó könyvváltozat a 2012-es könyvváltozatban az előző két, más grafikus rajzait tartalmazó résszel összevonásra került – és így két teljesen eltérő formavilágú grafikus művei egy kötetben kerültek megjelenítésre – zavaró lehet a befogadó számára, különös tekintettel arra, hogy a 2012-es könyvváltozat borítója W. Á. (a harmadik rész illusztrátorának) rajzát veszi át. Az eljáró tanács meg kívánja jegyezni, 1985-ben sem volt tipikus, hogy egy trilógia harmadik részét más illusztrálja, mint az első kettőt (ennek oka nem ismert), azonban abban az esetben a kötetek jól elkülönülnek, az egyes alkotók grafikai tevékenysége jól elkülöníthető és beazonosítható, nem áll fenn annak veszélye, hogy az olvasó számára megkérdőjeleződik az alkotó személye.

Önmagában az a tény, hogy a 2012-es könyvváltozat az illusztrációkat csekély mértékben felnagyítva tartalmazza, nem alapozza meg a szerző személyhez fűződő jogainak sérelmét. Megalapozhatja azonban a mű egységének sérelmét az a tény, hogy a könyvborító illusztrációjánál az eredeti kézzel írott tipográfia (mind a szerző neve, mind a cím tekintetében) módosításra került. Egyrészt ugyanis tény, hogy a három kötet összevonása miatt a könyv címének változtatása szükségszerű volt, mivel az új változat a trilógiát egyben (nem csak annak utolsó részét) tartalmazza. A könyvgrafika funkcióhoz kötött (illusztrál), az irodalmi mű érdekeit „szolgálja”, ezért a mű változtatása természetszerűleg kihathat a címre is. Ebben az esetben azonban, mivel az 1985-ös könyvváltozat borítójának tipográfiáját

ugyancsak az azt illusztráló grafikus tervezte, olyan egység áll fenn a borítógrafika és a tipográfia között, amelynek megbontása sérti a mű eredeti egységét és művészi értékét.

Ugyancsak sérelmes lehet az alkotó hírnevére, ha a 2012-es könyvváltozat a belső illusztrációkat úgy illesztette be a kiadványba, hogy nem vette figyelembe az illusztrációk és szöveghasználat eredeti egységét.

A 2012-es könyvváltozat továbbá fejezetcímekkel és kerettel egészíti ki az eredeti grafikákat. E változtatások kimondottan hangsúlyosak, a keretek esetében szükségtelenek és az összképet is megbontják, megváltoztatva a művek eredeti, könnyed, légies kifejezőmódját.

A mű egységének sérelme legnyilvánvalóbb a XVIII. sz. csatolt illusztrációk esetében: ebben az esetben az eredeti illusztráció olyan jelentős mértékű csonkításra került, amely a szerző személyére sérelmes lehet, tekintve, hogy a többi illusztrációhoz képest a kép elrendezése, felbontása, részletgazdagsága, mondanivalója nagymértékben eltérő. Ez az illusztráció ilyen módon „ki is lóg” a többi közül.

Összefoglalva, az eljáró tanács álláspontja szerint a következő szerzői jogsértéseket valósította meg a 2012-es könyvváltozat kiadója:

- megsértette a szerzői jogi jogosultak többszörözési és terjesztési vagyoni jogait, mivel a műveket hozzájárulásuk nélkül használta fel;
- megsértette a szerző személyiségi jogait azzal, hogy, az 1985-ös könyvváltozathoz készített illusztrációkat megtévesztően egy összevont műhöz használta fel, valamint egyes grafikákat oly módon változtatott meg, amely a szerző műve egységének védelmére vonatkozó jogára sérelmes lehet.

Ad 4.

A szerzői vagyoni jogok megsértése miatt a jogutódokat ért vagyoni hátrány összegére vonatkozóan az eljáró tanács az alábbi megállapításokat teszi:

A vagyoni hátrány, vagyis a vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny meghatározásánál szerzői jogsértés esetén minimum azt az összeget kell figyelembe venni, ami a jogosultakat a jogszerű felhasználás ellenében ténylegesen megillette volna. Az ilyen díjazás megállapítása minden esetben a felek közötti megállapodás tárgyát képezi, akárcsak az, hogy a jogosultnak egyáltalán szándékában áll-e engedélyt adni a felhasználásra, hiszen azt akár indokolás nélkül is megtagadhatja (a rendelkezésre álló iratok alapján azonban a felek között egyeztetések folytak a felhasználási jogok rendezéséről). A jogosultak személyére vonatkozóan ld. az eljáró tanács 2. pontban adott válaszát.

Fentiekre tekintettel az eljáró tanács e tekintetben annak megállapítására szorítkozhat, hogy a jogsértéssel előállított 2012-es könyvváltozat a rendelkezésre álló iratok alapján 500 példányban jelent meg, amely nem tekinthető magas példányszámnak és az abban szereplő grafikák eleve illusztrációs céllal készültek, nem önálló, aláírt grafikák vagy rézkarcok, sokkal inkább funkcionális, az irodalmi művet szolgáló, azt szépítő, támogató alkotások.

Az eljáró tanács megjegyyezni kívánja, hogy a díj mértékének meghatározása során a piacon egyébként szokásos árak jelenthetnek segítséget. Példaként hozza fel az eljáró tanács a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesületének díjszabását. A HUNGART egy olyan közös jogkezelő szervezet, amely többek között a grafikai alkotások

felhasználására ad engedélyt. A könyvekben felhasznált grafikai művek esetében a díj a könyv oldalnagyságától, valamint a példányszámtól függ. A HUNGART 2015-ös díjszabásában az 500 példányban kiadott könyvek esetében a díj 1/1-es oldalnagyságnál 5.340 forint (2011-ben e díjmérték 4.830 forint volt). Az eljáró tanács ismeretei szerint hasonló grafikák esetében az új grafika alkotásáért járó díjazás grafikánként 30.000,- és 50.000,- Ft között mozog. Jelen esetben már korábban létezett grafikák újbóli hasznosításáról van szó, azonban tekintettel arra, hogy a grafikák alkotója szakmailag kiemelkedő, elismert grafikusművész volt, nem tekinthető túlzottnak a fenti értékhatár alkalmazása sem.

A személyhez fűződő jogok sérelme kapcsán (jóllehet az a 3. pontban adott válasz szerint bizonyos mértékig szintén megállapítható) az eljáró tanács álláspontja az, e jogok sérelme nem éri el azt a szintet, amely miatt megsértésük anyagi kompenzációja indokolt lenne. Ennek oka részben a jogsértés csekély volta, részben hogy az örökösök lelki kapcsolata a művel már távolibb, mint az alkotó esetében. Ugyancsak tompítja a jogsértés súlyát, hogy a kiadó közvetetten ugyan, de a művel Würtz Ádám emlékét is meg kívánta tisztelni (bár erre kétségtelenül rendkívül rossz formát választott a jogosulatlan felhasználás és a grafikák megváltoztatása miatt is), így feltehető, hogy céljuk nem az alkotó emlékének megsértése volt.

Ad 5.

Az eljáró tanács – visszautalva a 3. pont alatt adott válaszára – megerősíti, hogy a 2012-es könyvváltozat az 1985-ös könyvváltozat illusztrációit engedély nélkül, jogsértő módon használta fel.

A 2012-es könyvváltozatban található illusztrációk csekély mértékű méretbeli eltérésre önmagában nem minősül a grafikák torzításának. Kivételt képez ez alól a feljelentésben XVIII. sorszám alatt szereplő 2012-es illusztráció, amely valóban az 1985-ös illusztrációnak csupán egy torzított változata (az eljáró tanács erre vonatkozó részletes észrevételeit a 3. pontban adott válasz tartalmazza).

Ad 6.

A 2012-es könyvváltozat illusztrációi szinte teljes mértékben megegyeznek az 1985-ös könyvváltozat illusztrációival. Kivételt ez alól csak a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk képeznek, amelyek esetében a 2012-es könyvváltozatban az 1985-ös könyvváltozatban szereplő illusztrációnak csupán egy részlete került felhasználásra.

Ad 7.

Az 2012-es könyvváltozatban felhasznált illusztrációk többségében egyszerű, alig érzékelhető mértékben felnagyított rajzmásolatok. Kivételt képeznek ez alól a feljelentésben XVIII. sorszám alatt megjelölt illusztrációk, amelyek esetében a 2012-es könyvváltozatban szereplő illusztráció csupán az 1985-ös könyvváltozatban szereplő illusztráció egy kivágott és felnagyított, az eredeti illusztráció kb. 25%-át megjelenítő részletét tartalmazza. Az eljáró tanács itt meg kívánja azonban jegyezni, a művészeti alkotások sajátos jellegénél fogva ez nem jelenti azt, hogy a jogsérelem is ilyen arányban csökkent volna a 2012-es változat esetében.

Ad 8.

A szerzői művek jogosulatlan felhasználása, illetve a felhasznált művek engedély nélküli megváltoztatása önmagában megvalósítja a jogsértést. A grafikák vonatkozásában a kérdésre az eljáró tanács a 7. pontban adta meg a választ.

Ad 9.

Az eljáró tanácsnak egyéb észrevételei nincsenek.

Budapest, 2015. február 19.

Dr. Hajagos Éva
a tanács elnöke

Dr. Gondol Daniella
a tanács előadó tagja

Szurcsik József
a tanács szavazó tagja